



**ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՊԵՏՈՒԹՎԱԾ ՊՏՂԱ-ՀԱՏԱՊՏՂԱՅԻՆ
ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՍՈՐՏԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱՆՑ
ՊԱՏՎԱՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐԵՐ**





Սույն գրքույկը հրատարակվել է Հազարամյակի Մարտահրավեր Հիմնադրամ-Հայաստանի «Ջրից դեպի Շուկա» ծրագրի շրջանակներում, որն իրականացնում է ԷյՍԻԴԻԱ/ՎՕԿԱ, ՄոթՄաքդոնալդ-Եվրոկոմսալտ և ՎԻՍԱԱ Պլյուս կազմակերպությունների կողմից: Գրքույկում ներկայացված են ծրագրի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված պտղա-հատապտղային տեսակների մոր սորտերի, ինչպես նաև դրանց համար նախատեսված թզուկային և կիսաթզուկային պատվաստակալների բնութագրերը: Գրքույկը օգտակար կլինի տնկարանատերերի, գյուղատնտեսության ոլորտի աշխատողների, մասնագետների, ինչպես նաև ուսանողների համար:

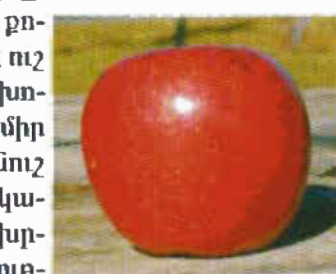
Կազմեցին՝ Վ. Թոռչյան, Գ. Սանթրոսյան,
Ա. Հովհաննիսյան, Ա. Ասատրյան



Երևան, 2009

ՊՏՂԱ-ՀԱՏԱՊՏՂԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՆԵՐՄՈՒԾՎԱԾ ՍՈՐՏԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

ՀՆԴԱՎՈՐ ՊՏՂԱՏԵՍԱԿՆԵՐ (խնձորենի, տանձենի, սերկևիլենի)	
Սորտը	Նկարագիրը
ԽՆՁՈՐԵՆԻ	ՊՐԻՍՏԻՆ (Pristine) Հիվանդությունների նկատմամբ կայուն, վաղահաս սորտ է: Պտուղները հարթ, փայլուն, դեղին մաշկով են, աչքի են ընկնում շաքարների բարձր պարունակությամբ: Պտուղը սեղմված տեսք ունի, խրթխրթան ամուր պտղամսով, քաղցրահամ է: Սառնարանում հմարավոր է պահել մոտ երկու ամիս: Ծառերը խոշոր են, դիմացկուն հիվանդությունների նկատմամբ, սակայն զգայուն են բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ: Հասունացման սկիզբը հուլիսի առաջին տասնօրյակն է: Հասունացած պտուղները թափվում են: Այս սորտը կարող է լավ փոշոտիչ հանդիսանալ տարբեր ժամկետներում ծաղկող խնձորենու սորտերի համար: 
ԼԻԲԵՐՏԻ (Liberty)	Միջին չափի, աղանդերային խնձորի սորտ է: Պտուղը՝ դեղին հիմնագույնի վրա 90% կարմիր գունավորությամբ է: Ծառը խոշոր է, ուժեղ ճյուղավորվող, պտղաբերում է առանց պարբերականության: Հնարավոր է պահպանել մինչև փետրվար ամիսը: Պահպանման ընթացքում բույրը դառնում է ավելի ինտենսիվ: Հիվանդությունների նկատմամբ ամենադիմացկուն սորտն է (դիմացկուն է խնձորենու բուսի, միլդիուի, պտղատուների բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ): Ցրտադիմացկուն է, առատ պտղաբերման դեպքում պտուղները մանրանում են, ուստի անհրաժեշտ է նոսրացնել, որպեսզի լինեն խոշոր: Հասունացում է սեպտեմբերի վերջերին: Վաղ ծաղկող սորտ է և կարող է փոշոտիչ հանդիսանալ այլ ժամկետներում ծաղկող սորտերի համար: 

ԷՆԹԵՐՊՐԱՅՍ (Enterprise)	Ուշահաս, մուգ կարմիր գունավորմամբ խնձորենու սորտ է, միջինից խոշոր պտուղներով: Ծառերը խոշոր են, սաղարթը տարածվող, ամենամյա պտղաբերմամբ: Դիմացկուն է խնձորենու քոսի, բակտերիալ այրվածքի, խնձորենու ժանգի, ալտրացողի նկատմամբ: Այս սորտն ունի հանգստի երկար շրջան (աչքի է ընկնում ուշ ծաղկմամբ) և կարող է լավ փոշոտիչ հանդիսանալ տարբեր ժամկետներում ծաղկող խնձորենու սորտերի համար:	
ԳՈՒԴՐԱՇ (Goldrush)	Հայտնի է իր լավ պահումակության (10-11 ամիս), քաղցր համի և խրթխրթան պտղամսի շնորհիվ: Այս սորտը դիմացկուն է պտղի կտրելուց հետո դիտվող օքսիդացման (ժանգոտման) նկատմամբ: Ծառն ուղղաձիգ է, կիսամշտաբույս: Դիմացկուն է քոսի և միլդիուի, բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ: Հասունանում է «Ֆուջիից» հետո և խորհուրդ չի տրվում հյուսիսային և լեռնային շրջաններում մշակության համար: Հասունանում է հոկտեմբերի վերջին նոյեմբերի սկզբին, պտուղը ոսկեգույն է: Լավ փոշոտիչ է ուշ ծաղկող սորտերի, ինչպես նաև վեգետացիայի կեսերին ծաղկողների համար:	
ՖԼՈՐԻՆԱ (Florina)	Հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն սորտ է, կայուն է նաև քոսի նկատմամբ: Հասունանում է ուշ աշնանը: Պտուղները միջինից խոշոր են, շատ քաղցր, մուգ կարմիր գունավորմամբ, համեղ և անուշ բույրով: Պտղամիսը սպիտակադեղնավուն է, հյութալի, խրթխրթան, բույլ թթվաշ: Պահումակությունը բարձր է:	

ԴԵՅԲՐԵՅԿ ՖՈՒՋԻ (Daybreak Fuji)	«Ֆուջիի» վաղահաս տարբերակն է: Պտուղները խոշոր են, պտղի մակերեսի 60%-ը կարմրանարնջագույն գունավորմամբ: Հասունանում է սովորական «Ֆուջիից» 6-8 շաբաթ շուտ և սեպտեմբերի սկզբին հնարավոր է հավաքել բարձրաթեք պտղի բերք: Միջահաս սորտ է, ծաղկում է սովորականից ավելի ուշ և լավ փոշոտիչ է տարբեր ժամկետներում (վաղ, միջին և ուշ) ծաղկող սորտերի համար:	
ԳԵՅԼ ԳԱԼԱ (Gale Gala)	Պտուղը 90-100% կարմիր է, մուգ կարմիր գծերով: Հասունանում է սեպտեմբերին: Այն կարմիր Գալայի նոր, բարեփոխված տարբերակն է: Պտղի չափը, ամրությունը և համային հատկությունները համադրելի են մյուս Գալա սորտերի հետ: Ունի քաղցր համ, խրթխրթան, ամուր, հյութալի պտղամիս: Այս սորտը աչքի է ընկնում ուշ ծաղկմամբ (հանգստի երկար շրջանով) և կարող է փոշոտիչ հանդիսանալ խնձորենու ավելի վաղ և ուշ ծաղկող սորտերի համար: Պահումակ է:	
ՖՈՒՋԻ (Fuji)	Միջին անեցողության, երկար ճյուղեր առաջացնող սորտ է: Դիմացկուն է քոսի, բավական դիմացկուն ալտրացողի նկատմամբ: Ծաղկման շրջանի երկար տևողությամբ միջահաս սորտ է: Պտուղն օժտված է գերազանց համային հատկություններով, հյութալի է, քաղցր խրթխրթան, սերուցքագույն պտղամսով: Հասունանում է հոկտեմբերի վերջերին: Պահումակությունը տևական է, այդ ընթացքում պտղամիսը չի փափկում:	

ՊՐԻՄԱ (Prima)	Միջին անեցողության, չափավոր տարածվող սաղարթով սորտ է: Դիմացկուն է քոսի նկատմամբ, չափավոր դիմացկուն ալրացողի և բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ: Աչքի է ընկնում ծաղկման երկար շրջանով: Պտուղները միջին չափի են, հարթ մակերեսով, գրավիչ կարմիր գույնի, խրթաբան, հյութալի, մի փոքր թթվաշ: Հասունանում է «Ջոնաթան»-ից 2 շաբաթ շուտ: Պահումնակությունը տևական չէ: 
ԸՐԼԻ ԳՈԼԴ (Early Gold)	Համաչափ, միջինից խոշոր, կլոր-ձվաձև պտուղներով սորտ է: Հասունանում է օգոստոսի կեսերից մինչև ամսվա վերջ, խրթաբան է: Ոսկեգույնից դեղին գունավորմամբ, հարթ մաշկով է, ունի յուրահատուկ համ: Պտուղներն ամուր են, թուների բարձր պարունակությամբ: Պտղաբերում է ամեն տարի: Ինքնափռվող է և լավ փոշոտիչ այլ սորտերի համար: Պահումնակ է: 
ՕՈՒԹԸՄ ՌՈԶ ՖՈՒՋԻ (Autumn Rose Fuji)	«Ֆուջի» բարելավված տարբերակն է, որը պահպանել է բնօրինակի լավագույն հատկանիշները: Պտուղները խոշոր են, ամուր, դեղնավուն ֆոնի վրա կարմրաշերտ գունավորմամբ: Հասունանում է նոյեմբերի սկզբներից: Ծաղկում է համեմատաբար ուշ, լավ փոշոտիչ է վաղ միջին և ուշ ժամկետում ծաղկող սորտերի համար: 

ՋԵՐՍԵՅՄԱԿ (Jerseymac)	Պտուղները միջինից խոշոր են, կլոր, համաչափ: Պտղամաշկի 80% կարմիր է, ենթամաշկը՝ ծղոտագույն: Պտղամիսը սպիտակ է, ամուր, խրթաբան, հյութալի, բուրավետ, թթվաշաղցր: Ազատ աճող սաղարթով, ամենամյա պտղաբերող, բերքատու ծառ է, դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ: Կախված մշակության տարածքից հասունանում է հուլիսի վերջերից օգոստոսի կեսերն ընկած ժամանակահատվածում: Փոխադրունակ, շուկայում պահանջարկ վայելող սորտ է: 
ԿՎԻՆՏԻ (Kvinti)	Կանադայում ստացված խնձորենու ամառային սորտ է: Պտուղները միջին չափի են, համեմատաբար համաչափ, կլորավուն և երկարավուն-կոնաձև, հարթ մաշկով: Պտղի գունավորումը կանաչադեղնավուն է՝ մուգ կարմիր թշով: Պտղամիսը կանաչավուն է սերուցքային երանգով, խիտ, հյութալի, թթվաշաղցր, համեղ: Փոխադրունակությունը միջին է, պահումնակությունը մինչև 10 օր: Ծառերը շուտ են սկսում պտղաբերել, պտղաբերման պարբերականություն չի նկատվում: Ֆրտադիմացկանությունը միջին է, չորադիմացկուն է և դիմացկուն շոգի նկատմամբ: Սորտը զգայուն է քոսի և դիմացկուն ալրացողի նկատմամբ: 
ԷԼՍԹԱՐ (Elstar)	Լայնորեն տարածված աղանդեբային սորտ է: Պտուղները դեղնակարմիր են, շատ համեղ՝ «մեղրահամ», հյութալի է: Պտղամիսը կիտրոնագույն է, խրթաբան: Ծնողական ձևերից է Գոլդեն Դելիշեսը, որից ժառանգել է մի շարք դրական հատկանիշներ: 

ՌԵՆԵՏ ՍԻՄԻՐԵՆԿՈ (Reinette Simirenko)	Չմեռային սորտ է, բարձր շիվառա- ջացման ունակությամբ: Պտուղները խոշոր են, բարձր կոնաձև կամ տափակ, լավ ամրացված ծառերին: Պտղամաշկը հաստ է, կանաչ, հասու- նանալիս ստանում է ծղոտադեղին գույն, փայլուն է, լավ նկատելի սպի- տակ ենթամաշկային կետերով: Պտ- ղամիսը սպիտակավուն կանաչ է, շատ հյութալի, մանրա- հատիկ, թթվաշաքարոց, համեղ և թույլ բուրմունքով: Պտուղները հավաքում են սեպտեմբերի վերջից մինչև հոկտեմբերի կեսերը և օգտագործում սկսած նոյեմբերի կեսերից: Սորտը չորադիմացկուն է և քամեղիմացկուն: Բրդապատ լվիճի նկատմամբ դիմաց- կունությունը թույլ է: Խոնավ վայրերում պտուղներն ուժեղ վարակվում են քոսով:	
ԳՈԼԴԵՆ ԴԵԼԻՇԻՍ (Golden Delicios)	Լավագույն ձմեռային սորտերից է: Պտուղները խոշոր են, լայն կոնաձև, գեղեցիկ ոսկեգույն: Պտղամաշկը անհարթ է, փայլուն՝ պատված մոսր դասավորված մանր դարչնագույն խցանանման կետերով: Պտղամիսը սերուցքազույն է, միջին ամրության, հյութալի, հիանալի բուրմունքով և գերազանց համային հատկանիշներով: Բարենպաստ պայ- մաններում պտուղները հասունանում են սեպտեմբերի վեր- ջին կամ հոկտեմբերի սկզբին: Միշտ չէ, որ ապահովում է կանոնավոր պտղաբերություն: Լավ փոշոտիչ է համարվում խնձորենու այլ սորտերի համար: Ունի միջակ դիմաց- կունություն ցրտերի և ալրացողի հանդեպ:	
ՕՐԵԳՈՆ ՍՓԸՐ (Oregon Spur)	Ունի շատ գեղեցիկ պտուղ, ծառը մեծ է, տերևախիտ, կարող է աճել անբերրի հողերում, դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ, վա- ղահաս է:	

ՏՆՆՉԵՆԻ ՕԼԻՄՊԻԿ (Olympic)	Այս ասիական տանձի պտուղ- ները կլոր են, խոշոր, գեղեցիկ շա- գանակագույն գունավորմամբ, խրթխրթան, հյութալի, քաղցր համով: Մյուս ասիական սորտե- րի համեմատ ավելի ձմեռադի- մացկուն է և նախատեսված եր- կարաժամկետ պահպանման համար: Ծառն ուժեղաճ է: Տանձենու ասիական սորտերը մեծամասամբ ինքնաստե- րիլ են, լավագույն արդյունավետությու- ն են դրսևորում, երբ հարևանությամբ տնկվում է մեկ այլ ասիական սորտ (տարածքում պետք է լինի առնվազն երկու սորտ): Այդ նպատակով՝ որպես փոշոտիչ ծառայում են այլ ասիա- կան սորտեր:	
ՅՈՒՆԱՇԻ (Yoinashi)	Տանձենու բարձրորակ սորտ է, որը հասունանում է սեպտեմբերի կեսերին: Պտուղը խոշոր է, նարնջաշագանակագույն, գեղե- ցիկ շագանակագույն գազաթով: Պտուղները խրթխրթան են, հա- ճելի բույրով, ամուր պտղամսով: Ծառերը ուղղաձիգ են, միջին բարձրության:	
ԱՐՈՄԱՏՆԱՅՍ (Aromatnaya)	Ծառը կանգուն է, հզոր: Համեմատա- բարձր սերկևիլենիների ծառերն ավելի դիմացկուն են հիվանդությունների նկատմամբ: Անանասի համով սերկևիլ է, այնքան քաղցր, որ կարելի է թարմ ուտել: Ունի եփվելու լավ հատկություն: Միջին չափի, դեղին, կլոր, ամուշաբույր պտուղներով սորտ է: Հասունանում է հոկտեմբերին: Պտուղները խոշոր են, ամուր և դիմացկուն բակտերիալ բժավորության նկատմամբ:	
ՀԱՐՎԱՆ (Harvan)	Խոշոր տանձանման պտուղներով սորտ է: Պտղամիսը սպիտակ է, ավելի քաղցր, քան ամերիկյան սորտերը: Հա- սունանում է սեպտեմբերի վերջերին:	

ԿՈՐԻՉԱՎՈՐ ՊՏՂԱՏԵՍԱԿՆԵՐ (կեռասենի, բալենի, ծիրանենի, դեղձենի, նեկտարենի, սալորենի)

ԿԵՌԱՍԵՆԻ ԲԼԱՔ ԳՈՒԼԴ (Black Gold)	Մուգ կարմիր պտուղներով կեռաս է: Ծառերը ուշ են ծաղկում, տալիս են բավականին մեծ չափսերով ամուր պտուղներ: Ինքնափոշոտվող է, խաչաձև փոշոտման կարիք չունի: 
ԼԱՊԻՆՍ (Lapins)	Մուգ կարմիր պտուղներով կեռաս է: Պտուղները դիմացկուն են ճաքելու հանդեպ, չափերով խոշոր են և համային լավ հատկություններով: Ծառերը շուտ են բերքի անցնում և շատ պահանջկոտ չեն: Ինքնափոշոտվող սորտ է, նաև լավ փոշոտիչ: Հասունանում է «Բինգ»-ից 10-14օր հետո: 
ՍԱՄՄԻՏ (Summit)	Վաղահաս սորտ է: Պտուղը խոշոր է, սրտաձև, բալագույն, համեղ, ճաքելու նկատմամբ մասնակի դիմացկուն: Պետք է տնկել 2-3 սորտերի հետ, քանի որ պահանջում է խաչաձև փոշոտում: 
ԲԼԱՔ ՏԱՐՏԱՐԻԱՆ (Black Tartarian)	Միջավաղահաս, խոշոր, սրտաձև, համեղ, հյութալի կեռաս է, ալ կարմիր մաշկով: Ծառն ուժեղ աճող է, լավ է պտղաբերում, այլ սորտերի համար լավագույն փոշոտիչ է: 
ՇՄԻԴՏ (Schmidt)	Մուգ կարմիր պտուղներով սորտ է: Պտուղները հյութալի են, բարձրորակ: Ծառերն ուժեղ աճեցողությամբ են, դանդաղ են անցնում պտղաբերման: Ծառը միջին չափի է, առատ պտղաբերում է, վաղահաս է, ցրտադիմացկուն: Խաչաձև փոշոտվող է:

ՍՈՒԻԹՆԵԲ (Sweetheart)	Կեռասի վաղահաս, վառ կարմիր, հաճելի բույրով, միջին չափի պտուղներով սորտ է: Պտուղները խոշոր են, մուգ կարմիր, կարմրում է հասունացման վերջում: Հասունանում է «Լապինս» սորտից 5-7 օր անց: Հարմարվող է մշակողի անփորձությանը, սակայն պահանջում է էտ՝ կանոնավորելու համար պտղաբերումը: Ինքնափոշոտվող է, զուրկ է պտղաբերման պարբերականությունից: 
ՐԵԳԻՆԱ (Regina)	Ուշահաս է, պտուղները բավական ամուր են, մեծ և բարձրորակ, չեն ճաքճքում: Պտուղները մուգ կարմիր են, քաղցր: Փոշոտումը կատարվում է խաչաձև, հետևաբար պետք է տնկվի այլ սորտերի հետ համատեղ: 
ԲԱՄԵՆԻ ՄՈՆԹՄՈՐԵՆՍԻ (Montmorency)	Արտադրությունում երկար ժամանակ հայտնի ստանդարտ սորտ է: Այն մշակվում է ողջ Հյուսիսային Ամերիկայում, համարվում է վերամշակման համար նախատեսված բալենու լավագույն սորտ: Պտուղը վառ կարմիր է, միջին չափով, հյութալի պտղամսով: Ինքնափոշոտվող է, ձմեռադիմացկուն և շատ բերքատու: 
ՆԵԿՏԱՐԵՆԻ ՖԱՆՏԱԶԻԱ (Fantasia)	Ստեղծվել է Կալիֆորնիայում: Պտուղները բարձրորակ են, պտղամիսը դեղին, կորիզից հեշտ անջատվող (ճղովի): Պտուղը խոշոր է, գրեթե ամբողջությամբ կարմիր, հարթ, գազաթի մասում փայլուն: Ծառերն ուժեղ աճեցողության են, ցրտադիմացկուն և շատ բերքատու: 

ՌԵԴԳՈՂԴ (Redgold)	Շատ բարձրորակ, ուշահաս մեկտարենու սորտ է: Պտուղը խոշոր է, ճղովի, գերազանց համով և գույնով: Պտղամիսը դեղին է, ամուր, ինչը այս սորտին տալիս է բարձր պահույնակայություն և փոխադրունակություն: Պտղաբույսերը բավականին ցրտադիմացկուն են:	
ՍԱՆԳՆՈ (Sunglo)	Շատ բարձրորակ, միջահաս, դեղին պտղամսով մեկտարենու սորտ է: Պտղի շուրջ 75 %-ը կարմիր է, մնացածը՝ դեղնավուն: Ունի շատ լավ ապրանքային տեսք:	
ՍԱՄԲՅՈՒԹԻ (Summer Beauty)	Դեղին պտղամսով, վաղահաս մեկտարենու սորտ է, պտուղները միջին չափի են, ամուր, հաճելի գույնով:	
ՉԵՆԶԵՆԻ ՍՈՒԻԹ-Ն-ԱՓ (Sweet-N-Up)	Դեղձենու սյունածև և ռդղածիզ աճող սորտերից է: Միջահաս է: Պտուղը խոշոր է, ամուր և լավ գունավորված: Այս ուղղածիզ ժառերն առատ պտղաբերում են՝ տալով բարձրորակ պտուղներ:	
ԷՆԵՈՐ (Encore)	Շատ գրավիչ արտաքինով, դեղին պտղամսով դեղձենու սորտ է: Պտուղները խոշոր են, ամուր և դիմացկուն բակտերիալ բժավորության նկատմամբ: Ծառը կանգուն է և հզոր:	
ՍԱՆՈՐԵՆԻ ՖՈՐՏՈՒՆ (Fortune)	Ճապոնական սելեկցիոն սալոր է, որը հասունանում է օգոստոսի վերջին: Պտուղը միջինից խոշոր չափի է, կարմրամանուշակագույն, շատ ամուր, դեղին պտղամսով: Ծառերը ուղղածիզ են և ուժեղաճ: Ցանկալի է այգու մոնեմալ փռույթներ այլ ճապոնական սորտերից:	

ՍՏԵՆԼԻ ՓՐՈՒՆ (Stanley Prune)	Պտուղը խոշոր է, ամուր: Մաշկը մուգ կապույտ գույնի է, խսկ պտղամիսը կանաչադեղնավուն, հյութալի և քաղցր: Ծառը կանգուն է և դիմանում է բերքի մեծ ծանրաբեռնվածությանը:	
ԾԻՐԱՆԵՆԻ ԳՈՂԴԿՈՏ (Goldcot)	Պտուղը միջին չափի է, կլորավուն: Պտղամաշկը հարաբերականորեն հաստ է և ամուր, գույնը ոսկեգույն: Պտղամիսը նույնպես ամուր է, գույնը դեղնամարմնաօրային: Սորտն ընդհանուր առմամբ բարձր բերքատու է:	
ՀԱՐՈԲԼԱՇ (Haroblush) (հեռանկարային ազդու)	Վաղահաս սորտ է: Պտուղները գրավիչ են, կիսով չափ կարմիր գունավորմամբ, երկարավուն, միջին չափի, պտղամիսը լավ որակով, հեշտությամբ անջատվող կորիզով: Պտղամիսը խրթխրթան է, չափավոր դիմացկուն ծակոտկեն բժավորության և պտղի ճաքքումների նկատմամբ: Ծառերը ցրտադիմացկուն են, բերքատու, սաղարթը ազատ աճող և դիմացկուն են քաղցկեղի նկատմամբ:	
ՀԱՐՈՋՈՅ (Harojoy) (հեռանկարային սորտ)	Վաղահաս սորտ է: Պտուղները գրավիչ են, կարմրաթուշ, միջինից մեծ չափի, փոքր-ինչ հարթ մաշկով, ամուր պտղամսով, լավ համային հատկություններով և հեշտ անջատվող կորիզով: Պտուղները դիմացկուն են ծակոտկեն բժավորության, գորշ փտման և մաշկի ճաքերի, քաղցկեղի նկատմամբ: Չափավոր պտղաբերում է, ցրտադիմացկուն է:	
ՀԱՐՎԱԼ (Harval) (հեռանկարային սորտ)	Ուշահաս սորտ է: Ունի խոշոր, գրավիչ պտուղներ, որոնք վառ նարնջագույն են, կարմիր թշով:	

ՎԱԼՎԱԳԼՈ (Valvagio) (հեռանկարային սորտ)	Պտուղները միջինից խոշոր են, գրավիչ վառ նարնջագույն: Պտուղակորթունը մնում է կանաչ՝ անգամ լրիվ հասունացման փուլում: Փոքր-ինչ վաղահաս է, զգայուն ծակոտկեն բժավորության նկատմամբ: Պտղամսի որակի, հյութալիության և համի շնորհիվ շուկայում այս սորտն ապահովում է մեծ պահանջարկ: 
---	---

ՀԱՏԱՊՏՈՒՂՆԵՐ (մորի, ելակ, մոշ, կոկոշենի)	
ՄՈՐԵՆԻ ՋԵՎԵԼ (Jewel) (սև մորի)	Պտուղները ամուր են, սև գույնի, փայլուն և բուրավետ: Բույսը հզոր է, դիմացկուն, կանգուն և բարձր բերքատու: Այս սորտն ավելի դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ քան մյուսները, ներառյալ անտրակնոզի նկատմամբ: 
ԱՆՆԱ (ANNE) (դեղին մորի)	Միջառաջահաս սորտ է, խոշոր, կոնաձև, քաղցրահամ, դեղին պտուղներով: Միջինից խոշոր թփեր են, տնկվում են խիտ: Մացառառաջացումը թույլ է արտահայտված: Սորտը դիմացկուն է արմատային փտման նկատմամբ: 
ԺԱԿԼԻՆ (Jaclyn)	Վաղահաս է: Բույսերն ուժեղաձև են, կանգուն, մինչև 1.5մ բարձրությամբ: Հասունացած պտուղները ստանում են մուգ կարմիր գունավորում: Դրանք ամուր են, քաղցր, քիչ են վարակվում պտղափտումով և արևային այրվածք չեն ստանում: Պտուղն ամուր ամրացած է պտղակրին: Հասուն վիճակում պտուղները հեշտությամբ հավաքվում են: 

ՄՈՇԵՆԻ ԹՐԻՓԼ ԲՐՈՈՒՆ (Triple Crown) (անփուշ մոշ)	Վաղահաս, կիսականգուն թփով սորտ է, տալիս է խոշոր, հյութալի, շատ քաղցր պտուղներ: Բարձր բերքատու է: Հասունանում է հունիսի վերջերին: Օգտագործվում է թարմ և պահածոյացման համար: 
ԵԼԱԿԵՆԻ ՀՈՆԻՕՅ (Honeoye)	Խոշորապտուղ, գեղեցիկ կարմիր, ամուր պտուղներով սորտ է: Վաղահաս է: Ցրտադիմացկուն է, թարմ վիճակում հարմար է տեղափոխման համար: Թեթև հողերում մշակության դեպքում պտուղները ամենահամեղն են: Հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն չէ, խորհուրդ է տրվում մշակել բարձր թմբերի վրա: Պտղի միջին զանգվածը՝ 10.6գ, բերքատվությունը՝ 15.4տ/հա: 
ՋԵՎԵԼ (Jewel)	Լայնորեն տարածված և ամենահարմարված սորտերից է: Օգտագործվում է թարմ վիճակում, փոխադրումակ է: Տալիս է խոշոր, ամուր, լավ գունավորված, քաղցր և բարձրորակ պտուղներ: Քիչ է վարակվում պտղափտումով, շնորհիվ ամուր պտղամաշկի: Դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ: Պտղի միջին զանգվածը՝ 18.6գ, բերքատվությունը՝ 18.0տ/հա: 
ԿՈԿՈՇԵՆԻ ԲԼԱՔ ՎԵԼՎԵԹ (Black Velvet)	Կոկոշենու այս նոր սորտը տալիս է խոշոր, քաղցր, մուգ կարմիր, համեղ պտուղներ: Ցրտադիմացկուն է, հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն, հեշտ է մշակվում, առատ պտղաբերում է անգամ ամենացուրտ վայրերում: 

ԻՆՎԻԿՏԱ (Invicta)	Նոր, միջդիույի նկատմամբ դիմացկուն սորտ է: Հեշտությամբ աճեցվում է, հարմար է նույնիսկ օրգանական գյուղատնտեսության համար: Պտղաբերում է առատ, տալիս է համեղ, խոշոր կանաչ պտուղներ, որոնք դասավորված են ճյուղի ամբողջ երկարությամբ, թուփը կոմպակտ է, ուժեղաճ: Պտուղներն օգտագործվում են քարմ վիճակում, սառեցման համար, պատրաստում են մալ ջեմ: 
ԹԱՆԹՐՎԵՆԻ ՆՈՎԱ (Nova)	Կայուն պտղաբերում է, շատ հեշտ է մշակել և խմամել: Ծաղիկներն ու պտուղներն օգտագործվում են, ունեն սննդային և դեղագործական նշանակություն: Նախընտրում են արևոտ տարածքներ, սակայն դիմանում են որոշակի ստվերին: Նախընտրում են օրգանական նյութերով հարուստ, դրենաժով ապահովված հողերը: Մացառներն ու կտրոնները հեշտությամբ արմատակալում են: Պտուղներն ավելի շատ վիտամին C են պարունակում, քան մարինջը: Դրանից ստանում են գինի, շամպայն, կոնյակ, պատրաստում են դոնդոլ, թեյ: 

**ՊՏՎԱՏՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՆԵՐՄՈՒԾՎԱԾ
ՊԱՏՎԱՍՏԱԿԱԼՆԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐԵՐ**

ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ՊԱՏՎԱՍՏԱԿԱԼՆԵՐ	
Ձևը	Նկարագրություն
M-9-NIC 29	Բելգիայում տարված Malling 9-ի սելեկցիայի արդյունքում ստացվել է M9-Nic29 ձևը, որը խորհուրդ է տրվում օգտագործել ավելի թույլ աճեցողությամբ սորտերի հետ, ինչպիսիք են Empire կամ Honeycrisp: Այն մի փոքր ավելի ուժեղաճ է, քան Malling 9-ի մյուս կլոնները, իսկ մնացած բնութագրերը նույնն են: Ծառերը հասնում են սերմնային պատվաստակալների բարձրության 30-40% չափի:

M-9 (337)	Ցածրաճ պատվաստակալ է, հարմար խիտ տնկումների համար: Ստացվում են լիվ թզուկ ծառեր: M-9 (337)-ը Malling 9-ի վիրուսազերծ կլոնն է, որը հաջողությամբ կիրառվում է ամբողջ աշխարհում: Պատվաստված ծառերը շուտ են պտղաբերում, պտուղները նորմալ չափի են, լավ գունավորությամբ, դիմացկուն տարբեր հողային և կլիմայական պայմաններում: Այս պատվաստակալների թույլ արմատների և թույլ ամրացման պատճառով ծառերը մշտական հենակների կարիք ունեն:
BUD 9	Գաճաճ պատվաստակալ է, որն ապահովում է թզուկ չափի ծառեր, ինչ որ M-9 դեպքում: BUD 9-ը շատ ցրտադիմացկուն է, դիմացկուն արմատավզիկի փտման և M-9-ի համեմատ ավելի դիմացկուն է բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ: Այս պատվաստակալի դեպքում խորհուրդ է տրվում օգտագործել հենակներ: Ծառերը լինում են սերմնային պատվաստակալների 30-40%-ի չափով:
GENEVA 16 (G.16)	Ստացվել է 1981թ.-ին, այս պատվաստակալն ապահովում է M9-ի չափերի ծառեր, որոնք շուտահաս են, բարձր բերքատու, բնի հիմքից արձակվող արմատներ և արմատային մացառներ չի առաջացնում: Շատ դիմացկուն է բակտերիալ այրվածքի նկատմամբ: Խորհուրդ է տրվում օգտագործել հենակներ: Հարմարվող է տարբեր հողատիպերում:
EMLA 26	Այս պատվաստակալի վրա պատվաստված ծառերն իրենց չափերով միջին տեղ են գրավում M9-ի և M7-ի միջև: Բերրի, ծանր հողերում ազատ աճում է, սակայն ցածր բերրիությամբ հողերում կարիք է զգում հենակների: M26-ը դիմացկուն չէ արմատների խոնավացման, բակտերիալ այրվածքի և բրդապատ լվիճի նկատմամբ: Ծառերը հասնում են սերմնային պատվաստակալների բարձրության 40-50% չափի:
54-118	Հեղինակն է Վ.Ի.Բուդագովսկին: Այս պատվաստակալի վրա պատվաստված ծառերը լինում են միջին աճեցողությամբ, համատեղելիությունը սորտերի հետ և ցրտադիմացկանությունը լավ են: Կողային շիվերը հաջողությամբ արմատակալում են: Ընձյուղները ունեն մուգ կարմիր տերևներ և բնափայտ: Արմատները դիմանում են մինչև -16°C ցրտերին:

M-9 / EMLA 111 (ինտերկալար)	M-9/EMLA 111 միջանկյալ թույլ է տալիս ստանալ միջին չափի (M26-ի չափի) ծառեր: Այն կրում է MM111-ի լավ ամրացումը հողին, արմատավզիկի փտման նկատմամբ դիմացկունությունը և միջանկյալ M9-ի ցածրաճությունն ու շուտահասությունը: Լավ է դիմանում համեմատաբար աղքատ հողերում: Կարիք ունի ժամանակավոր հեմակներին:
GENEVA 30 (G.30)	Ստացվել է 1974թ-ին: M7-ի համեմատ, այս պատվաստակալն ապահովում է փոքր-ինչ գաճաճ ծառեր: Geneva 30-ը աչքի է ընկնում շատ բարձր բերքատվությամբ: Երբ աճի սկզբնական տարիներին ծառը չափից շատ է բեռնավորվում (ծանրաբեռնվում բերքով) դրանք չափերով մոտենում են M26 արմատակալին: Geneva 30-ը շատ դիմացկուն է բակտերիալ քաղցկեղի, արմատավզիկի փտման և բրդապատ լվիճի նկատմամբ: Ծառերը վաղահաս են, լավ են ամրանում հողում: Հարմարվում են տարբեր հողատիպերում:
EMLA 7	Ներկայումս ամենատարածված, առանց հեմակների աճող կիսաթզուկային պատվաստակալ է: M7-ի վրա պատվաստված ծառերը դրսևորում են ազատ-տարածվող աճեցողություն և ծառերը չափերով մոտ են դեղձենուն: Լավ են ամրանում հողում, ցրտադիմացկուն են և չոր եղանակներին ստացվում են լավ չափերով պտուղներ: M7-ը խորը չտնկելու դեպքում հակում ունի առաջացնելու մացառներ: Խորհուրդ չի տրվում տնկել ամուր ենթավարելաշերտ ունեցող հողերում: Ծառերը հասնում են սերմնային պատվաստակալների բարձրության 55-65% չափի:
EMLA 111	Ազատ աճող կիսաթզուկային պատվաստակալ է, որի կիրառումը թույլ է տալիս ստանալ MM106-ից փոքր-ինչ մեծ ծառեր, որոնք լավ են արմատակալում և ամրանում, դիմացկուն են արմատավզիկի փտման և բրդապատ լվիճի նկատմամբ: Լավ են աճում տարբեր հողատիպերում: Առաջարկվում է ծանր, վատ ջրահեռացմամբ հողերում և այն վայրերում, ուր հաճախակի է երաշտը: Ծառերը հասնում են սերմնային պատվաստակալների բարձրության 75-85% չափի:

EMLA 106	M7-ի համեմատ փոքր-ինչ մեծ և հողում լավ ամրացող պատվաստակալ է: Դիմացկուն է բրդապատ լվիճի նկատմամբ, հազվադեպ է առաջացնում արմատային մացառներ, իրեն լավ է դրսևորում չորային տարածքներում: Այն զգայուն է արմատային փտման նկատմամբ և խորհուրդ չի տրվում տնկել խոնավ կամ ծանր կավային հողերում: Ծառերը հասնում են սերմնային պատվաստակալների բարձրության 65-75% չափի:
62-396	Կարմիր տերևներով տիպիկ թզուկային պատվաստակալ է: Հաջողությամբ բազմանում է վեգետատիվ ճանապարհով, ունի ցրտադիմացկուն արմատային համակարգ:

ՏԱՆՁԵՆՈՒ ՊԵՏՎԱՍՏԱԿԱԼՆԵՐ	
OH X F 87 (Pyrus Old Home X Farmingdale 87)	Կիսաթզուկային պատվաստակալ է, դիմացկուն տանձենու չորացման և արմատային բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Ապահովում է բերձր բերք: Համատեղելի է սորտերի մեծամասնության հետ:
OH X F 97 (Pyrus Old Home X Farmingdale 97)	Հողում լավ ամրացող, ազատ և ուժեղ աճեցողությամբ պատվաստակալ է: Ապահովում է վաղ ժամկետի, առատ բերքատվություն: Դիմացկուն է տանձենու չորացման և արմատային բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Ավելի բերքատու է, քան Pyrus Communis-ը: Հարմարվողականությունը տարբեր հողատիպերում բարձր է: Ցրտադիմացկուն է, համատեղելի է տանձի բոլոր սորտերի հետ, հաջողությամբ բազմանում է բուսաճային (վեգետատիվ) եղանակով:
Provence Quince	Սերկևիլենի է, տանձենու թզուկային պատվաստակալ: Ծառերի չափերը հասնում են 2.5-3.5մ բարձրության: Այն վաղահաս է և շատ բերքատու: Այս պատվաստակալը դիմացկուն է տանձենու չորացման և արմատային բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Լավ է ամրանում, ազատ աճում: Ապահովում է վաղ, առատ բերք: Եվրոպական սորտերը համատեղելի են այս պատվաստակալի հետ: Տնկման հեռավորությունը՝ 2.0-2.7մ: Ցրտադիմացկուն է:

Provence Quince BA-29c	Մերկևիլենի է, վաղահաս, բարձր բերքատու է և դիմացկուն արմատային բակտերիալ քաղցկեղի և մեմատողների նկատմամբ: Օգտագործվում է որպես տանձենու պատվաստակալ: Մի փոքր ավելի ուժեղ աճ է, քան Provence Quince-ը: Հարմարված է տարբեր հողերում՝ հատկապես ծանր հողերում մշակության համար: Աճեցողությունը թույլ է: Դիմանում է մինչև -20°C ցրտերին: Լավ համատեղելի է Comice և Taylor's Gold սորտերի հետ:
OH X F 333 (Pyrus Old Home X Farmingdale 333)	Կիսաբզուկային պատվաստակալ է՝ մախատեսված տանձենու եվրոպական և ասիական սորտերի համար: Ծառերը հասնում են 3.5-4.5մ բարձրության: Մերկևիլենու վրա պատվաստված ծառերի համեմատ ստացվում են ավելի խոշոր ծառեր: Դիմացկուն է տանձենու չորացման նկատմամբ: Ցրտադիմացկուն է, հողում լավ ամրացող, բերքատու: Պետք է տնկել 3.0-3.5մ հեռավորությամբ: Ավելի քիչ դիմացկուն է բակտերիալ ալյրվածքի և ծծող միջատների նկատմամբ, քան սերմնային պատվաստակալները:

ԿՈՐԻՉԱՎՈՐՆԵՐԻ (Կեռասենի, դեղձենի, ծիրանենի, սալորենի, շլորենի) ՊԱՏՎԱՍՏԱԿԱԼՆԵՐ	
EMLA COLT (Prunus avium x P. pseudocerasus)	Այս պատվաստակալի վրա պատվաստված ծառերն սպառնում են ավելի խոշոր, որակյալ պտուղներ, ծառերը վաղ են սկսում պտղաբերել, լավ ճյուղավորվում են, հասնում են Mazzard (P. avium)-ի բարձրության 75-85%-ին: Ցրտադիմացկունությունը շատ բարձր չէ: Դիմացկուն է բակտերիալ քաղցկեղի, արմատների բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Լավ է արմատակալում, համատեղելի է կեռասենու տարածված քաղցր, թթու, դեկտրատիվ սորտերի հետ: Լավ է ամրանում, սաղարթն ազատ աճող է: Լավ է դիմանում ծանր, կավային հողերում:
Էվրիկա (բալասալթր Մապա x շլոր Օալիշմիցա)	Միջին աճեցողությամբ պատվաստակալ է, լավ համատեղվող դեղձենու, սալորենու, շլորենու սորտերի հետ: Արմատային համակարգը բավական ցրտադիմացկուն է, դիմացկուն գերիխոնավության նկատմամբ, կրի գերքանակների, մեմատողների, բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Լավ բազմանում է կանաչ և փայտացած կտրոններով, ինչպես նաև հորիզոնական ընձյուղներով: Մացառներ չի առաջացնում:

Դոուժրա (մանրաբալենի ցածրաճ x ծիրան)	Միջինաճ պատվաստակալ է, լավ համատեղելի ծիրանենու, բոլոր սորտերի և սալորի սորտերի մեծամասնության հետ, դեղձը, շլորը համատեղելի չեն: Արմատային համակարգը ցրտադիմացկուն է, դիմացկուն հողի գերիխոնավության, մեմատողների և բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Երիտասարդ բույսերը թույլ են ճյուղավորվում: Լավ է բազմանում կանաչ կտրոններով, ավելի վատ՝ փայտացած կտրոններով և հորիզոնական ընձյուղներով: Մացառներ չի առաջացնում:
Ալաբ 1 (շլորենի, տնկի N3 x ծիրան)	Միջինաճ պատվաստակալ է համատեղելի ծիրանենու, սալորենու, շլորենու, դեղձենու բոլոր սորտերի հետ: Արմատային համակարգը միջին ցրտադիմացկուն է, դիմացկուն հողի գերիխոնավության, մեմատողների և բակտերիալ քաղցկեղի նկատմամբ: Երիտասարդ բույսերը թույլ են ճյուղավորվում: Լավ է բազմանում կանաչ կտրոններով, ավելի վատ՝ փայտացած կտրոններով և հորիզոնական ընձյուղներով: Մացառներ չի առաջացնում:
Կուրան 86 (մանրաշլոր x դեղձ)	Ուժեղաճ պատվաստակալ է, լավ համատեղելի դեղձենու, մշենու, սալորենու, շլորենու բոլոր սորտերի և ծիրանենու շատ սորտերի հետ: Հզոր արմատային համակարգը դիմացկուն է մեմատողների, արմատային քաղցկեղի նկատմամբ, ծանր հողերում մշակության համար: Հաջողությամբ բազմանում են կանաչ և փայտացած կտրոններով, մացառներ չի առաջացնում: Հզոր աճի շնորհիվ այս պատվաստակալի վրա պատվաստված ծառերը պտղաբերում են 1-2 տարի շուտ:
BBA-1 (մանրաբալենի թաղիքային x շլորենի)	Ցածրաճ պատվաստակալ է, լավ համատեղելի դեղձենու, սալորենու բոլոր սորտերի, ծիրանենու շատ սորտերի հետ: Արմատային համակարգը շատ ցրտադիմացկուն է, չորադիմացկուն, լավ է տանում հողի երկարատև գերիխոնավացումը: Դիմացկուն է մեմատողների նկատմամբ, սակայն տուժում է արմատային քաղցկեղից: Լավ է բազմանում կանաչ, բավարար՝ փայտացած կտրոններով: Մացառներ չի առաջացնում: Այս պատվաստակալը արագացնում է պտուղների հասունացումը 5-10օրով՝ առանց վատացնելու դրանց չափերն ու որակը:

ԿԵՌԱՍԵՆՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐԱՅԻՆ ՊԱՏՎԱՍՏԱԿԱԼՆԵՐ

Gisela 5 և 7	Ստացվել են Գերմանիայում: Դրանց վրա պատվաստված ծառերը շատ փոքր տարիքում առատ պտղաբերում են: Այս պատվաստակալների աճի միտումը ոչ թե ուղղաձիգն է, այլ տարածված (փռվող): Ծառերի մշակության ընթացքում հեմակների կիրառումը պարտադիր է: Տնկման հեռավորությունը՝ 3.0մ: Լավ մշակության դեպքում այդ հեռավորությունը կարելի է հասցնել Gisela 5-ի համար 2.7մ և ավելի քիչ, իսկ Gisela 7-ի համար՝ 3.0մ-ից պակաս:
Gisela 5	Դիմացկուն է վիրուսների նկատմամբ, լավ է աճում ծանր հողերում: Որոշ դեպքերում դիտվում է մացառների առաջացում: Ցրտադիմացկուն է, պատվաստված սորտերն առատ պտղաբերող: Համատեղելի է շատ սորտերի հետ:
Gisela 6	Կիսաթզուկային պատվաստակալ է: Լավ է աճում ծանր հողերում: Դիմացկուն է կեռասենու վիրուսների նկատմամբ, մացառներ չի առաջացնում: Լավ ամրանում է, բայց սկզբնական շրջանում հեմակների կարիք ունի: Պտղաբերում է առատ, տալիս է որակյալ պտուղներ: Ցրտադիմացկուն է, մասնագիտական էտի կարիք ունի:
Gisela 12	Կիսաթզուկային պատվաստակալ է, պտղաբերող է, ծառերը հասնում են Mazzard-ի բարձրության 80% չափի: Առաջանում են ազատ աճող, միջին չափի ծառեր: Մացառներ չեն առաջանում, լավ ամրանում է, սակայն կարող է հենասյան կարիք զգացվել: Ցրտադիմացկուն է, մասնագիտական էտի կարիք ունի: